

KOHTI KULTTUURIHYVINVOINTIALUEITA

TILANNEKUVA TAITEILIJOIDEN TOIMINTAEDELLYTYKSISTÄ

Taiteen ja kulttuurin merkitys ihmisten hyvinvoinnille on huomioitu yhä näkyvämmiin Suomessa. Tämä näkyy politiikkaohjelmissa ja kirjauksina julkisen hallinnon strategioissa. Kulttuurihyvinvoinnin ympärille on myös syntynyt toimijoiden verkostoja. Taiteilijoiden työpanos on tärkeä hyvinvointia edistävien kulttuuripalveluiden tarjoamisessa. Taiteilijoiden toimintaedellytykset sosiaali- ja terveyssektorilla ovat kuitenkin hyvin vaihtelevia – erityisesti hyvinvointialueuudistuksen myötä.

Taiteilijat kulttuurihyvinvoinnin yhdyspinnoilla

Kulttuurihyvinvointi tarkoittaa (1) yksilön kokemusta taiteen ja kulttuurin kytköksestä omaan hyvinvointiinsa, (2) ilmiötä, jossa kulttuurilla ja taiteella on havaittavia hyvinvointiin liittyviä vaikutuksia ja merkityksiä yksilöille ja yhteisöille. Lisäksi puhutaan (3) **kulttuurihyvinvointialasta** eli kulttuurin sekä terveys- ja hyvinvointialojen yhteistyötä koskevasta toiminnasta, kehittämisestä, koulutuksesta ja tutkimuksesta.¹ **Kulttuurihyvinvointitoiminta** tarkoittaa taide- ja kulttuuriperusteista toimintaa tai palvelua, jonka tavoitteena on edistää hyvinvointia.²

Hyvinvointivaikutukset edellyttävät taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Esimerkiksi kulttuuritapahtumissa käymisen ja omatoimisen luku- tai soittoharrastuksen on oltava helppoa ja saatavilla kaikille. **Kulttuurihyvinvointipalveluita** voidaan myös erikseen tarjota sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä esimerkiksi konserteina hoivakodissa tai osallistavana yhteisötaiteena.

Taiteilijoiden työ kulttuurihyvinvoinnin parissa on moniammatillista. Toimeentulo on pirstaleista ja ammattiin kuuluu monien muiden kuin taiteen sisällön tekemistä

tukevien taitojen sisäistäminen, esimerkiksi oman työn markkinointi ja hallinnointi. Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen vaatii kykyä kommunikoida ja toimia erilaisten ihmisryhmien parissa ja osana hoitoalan työyhteisöjä.³

”...tarvitaan ne taiteilijat [...] se taidehan siinä kuitenkin on [...] keskiössä...”

Haastattelusitaatti

Taiteen ja kulttuurin sekä sosiaali- ja terveyssektorin (sote) toimijoiden yhteistyötä puhutaan **yhdyspinta**-sanan avulla. Yhdyspinnoilla eri taustoista ja eri tavoitteisiin pyrkivät toimijat tekevät yhteistyötä kulttuurihyvinvointipalveluiden tarjoamiseksi. Julkinen sektori tekee yhteistyötä järjestöjen, yhdistysten, yritysten, yhteisöjen ja yksittäisten taiteilijoiden kanssa. Esimerkiksi hyvinvointialueen tai hoivakodin edustaja tekee yhteistyötä kunnan edustajien ja taiteilijan tai kulttuurialan yhdistyksen kanssa tilatessaan kulttuurisisältöjä asiakkailleen.

Taiteilijoiden toimintaedellytykset varmistettava

- Taiteilijoiden toimintaedellytykset kulttuurihyvinvoinnin parissa ovat vaihtelevia, ja hyvinvointialueuudistus on tehnyt tilanteen epäselvemmäksi.
- Hyvinvointialueuudistus mahdollistaa taiteilijoiden työskenteledellytysten kehittämisen, sillä alueiden toimintatavat, rakenteet ja vastuut ovat vasta muodostumassa.
- Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen edellyttää hyvinvointialueilta selkeitä tavoitteita, rahoituksen varmistamista ja yhteyksien vahvistamista hyvinvointialue-toimijoiden ja taiteilijoiden välillä.
- Hyvinvointialueiden strategisessa ohjauksessa tarvitaan jäsentynyt tietoa kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuudesta ja sen arviointiperusteista.
- Muutostilanteessa on huomioitava myös aikaisemmin tunnistetut kulttuurihyvinvoinnin kehittämistarpeet.⁴

TAITEILIJAT JA IKÄ-IHMISTEN KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINTA

Cuporen **tutkimuksessa** tarkastellaan taiteilijoiden toimintaedellytyksiä ikäihmisten kulttuurihyvinvointitoiminnassa. Tutkimusta rahoittaa Taiteen edistämiskeskuksen Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille (IKO) -kokonaisuus, jota toteutetaan vuosina 2021–2023. IKO on osa sosiaali- ja terveysministeriön (STM) rahoittamaa Kansallista ikäohjelmaa.

KULTTUURIHYVINVOINNIN SUUNTAVIIVOJA

- STM:n **Hyvinvoinnin kokonaisarkkitehtuurissa** tavoitteena on ”siirtää painopistettä sairauksien hoidosta ja ongelmien korjaamisesta hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä ennaltaehkäisevään toimintaan”.
- OKM:n **Kulttuuripolitiikan strategia 2025** linjaa, että kulttuurin ”sosiaaliset vaikutukset liittyvät yksilöiden terveyteen ja hyvinvointiin sekä yhteisöllisen toiminnan vahvistamiseen ja koko yhteiskunnan tasolla hyvinvointipolitiikkaan”.
- **Kulttuurin aika on nyt ja aina** -julkaisussa todetaan taiteilijoiden roolista: ”Kulttuurialan koulutuksen saaneiden valmiuksia hyödyntää osaamistaan myös kulttuurialan ulkopuolella tulee vahvistaa ja lisätä taide- ja kulttuurialan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja työllisyyttä”.
- Valtioneuvoston **Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 periaatepäätöksen toteuttamissuunnitelmassa** todetaan: “[...] hyvinvointialueet vakiinnuttavat taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut, terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan sekä kulttuuriset oikeudet osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden suunnittelua, toteutusta ja seurantaa.”

KULTTUURIHYVINVOINTITOIMINNAN EDELLYTYKSET MUUTOKSESSA

Vuoden 2023 alussa toteutuneessa **hyvinvointialueuudistuksessa** vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä siirtyi kunnilta valtion rahoittamille hyvinvointialueille. Kuntien vastuulla on edistää asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä (hyte), esimerkiksi kulttuurin avulla. Kulttuurihyvinvointi on osa kuntien ja hyvinvointialueiden lakisääteistä, yhteistyössä tehtävää terveyden ja hyvinvoinnin edistämistyötä.⁶ Esimerkiksi hyvinvointialueiden ja kuntien väliset hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen neuvottelut ja hyvinvointikertomus ovat tärkeitä yhteistyön välineitä.

Uudistuksen seurauksena kulttuurihyvinvoinnin yhdyspinnat kulttuurihyvinvointipalveluiden tilaajien ja tuottajien, kulttuuri- ja sote-sektorin sekä alue- ja paikallishallinnon välillä ovat osittain muuttuneet tai kokonaan katkenneet. Toimiviksi todetut **käytännöt ja kumppanuudet ovat murruksessa**. Kulttuurihyvinvoinnin parissa toimiville uudistus tarkoittaa muutostilaa ja epävarmuutta, mutta myös mahdollisuutta vahvistaa kulttuurin asemaa aiempaa yhdenmukaisemmin sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenteissa. Kulttuurihyvinvoinnin edistämisen käytännöt ovat vasta muodostumassa hyvinvointialueilla.

Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen on ollut yksittäisten henkilöiden toiminnasta riippuvaista. Nykyisessä muutostilanteessa on tärkeää **varmistaa kulttuurihyvinvoinnin pysyvät vastuut** niin alue- ja paikallishallinnon rakenteissa kuin valtionhallinnon eri sektoreilla. Lisäksi tarvitaan toiminnan **koordinoitua** sekä valtakunnallisesti että aluetasolla.

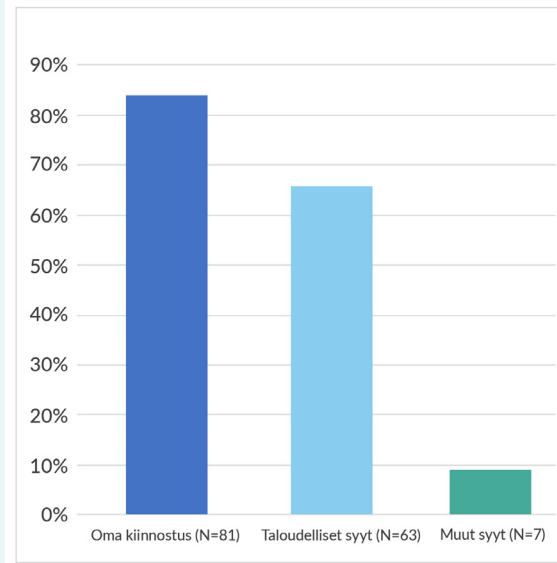
Verkostojen toiminta vaikuttaa merkittäväällä tavalla kulttuurihyvinvointitoiminnan koordinoituihin ja strategisiin linjauksiin. Esimerkiksi Taikusydän alueverkostoinen on tärkeä yhteistyöelin. Hyvinvointialueiden ja niiden toimijoiden kytkös nykyisiin verkostoihin on vasta muodostumassa.

”...miten ne asiat, mitä on ennenkin tehty, miten ne varmistetaan jatkossa ja etsitään [...] vastinpareja [...] kuka neuvottelee ja kenen kanssa ja kenen vastuulle mikäkin kuuluu.”

Haastattelusitaatti

Moni taiteilija työskentelee myös sosiaali- ja terveysalalla

Sosiaali- ja terveysaloilla toimineiden taiteilijoiden (N=97) syyt työskentelylleen.

Vastaajat saivat valita useita vaihtoehtoja.

Taiteen ja kulttuurin barometrissa 2021⁵ taiteilijoilta kysyttiin, ovatko he tehneet taiteilijan työtä muilla kuin taiteen toimialoilla. Vastaajista (N=1 052) yli puolet (56 %) vastasi kysymykseen myöntävästi. Avovastausten perusteella taiteilijoista lähes joka kymmenes (9 %) on uransa aikana työskennellyt sosiaali- ja terveyspalvelualoilla.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan **rahoitus on sirpaleista** ja perustuu suurelta osin hanketoiminnalle. Kulttuurisektori on usein toiminnan rahoittaja. Sote-sektorin rahoitusvaje ja henkilöstöpula vaikuttavat myös kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuuksiin. Lyhytjänteisestä ja epävarmasta hanketoiminnasta on edettävä **vakiintuneeseen toimintaan ja pysyvään resursointiin**. Näin myös toiminnan **vaikuttavuutta** voidaan tutkia luotettavammin.

Valtio ohjaa hyvinvointialueita strategisella tasolla. Hyvinvointialueiden rahoituksessa ei osoiteta suoraan rahaa yksittäisiin toimintoihin, kuten kulttuurihyvinvointiin. Siksi **kulttuurihyvinvoinnin mukanaolostrategioissa** on keskeistä. Ohjauksen ja kannustimien kehittämisen perusta on kulttuurin merkityksen ymmärtäminen ja taiteilijoiden työn näkyvyys. Kulttuurihyvinvointi on tuossa hyvinvointialueiden rahoitusta ohjaavaan HYTE-kertoimen osaksi lähivuosiina. Kulttuurihyvinvointitoiminta tarvitsee kehittyäkseen **kannustimia, kirjauksia, tutkimustietoa** sekä **tietoisuuden ja ymmärryksen** vahvistamista.

TAITEILIJAN TYÖ JA HYVINVOINTIALUEET

- Ymmärrys taiteilijoiden työn merkityksestä joudutaan osin rakentamaan uudelleen niin hyvinvointialueiden päätöksentekijöiden kanssa kuin osana sote-alan työtä ja arkea.
- Taiteilijoille hyvinvointialueuudistus voi tarkoittaa resurssien yksipuolistumista. Kuntaorganisaatioissa voitiin joustavasti sopia sote- ja kulttuurisektoreilla kulttuurihyvinvoinnin yhteisestä tukemisesta. Tällainen yhteistyö ei ole vielä yhtä luontevaa hyvinvointialueiden ja kuntien välillä.
- Uudistustilanne mahdollistaa ja edellyttää taiteilijoiden työpanoksen kirjaamista ohjaaviin asiakirjoihin sekä kulttuurihyvinvoinnin tilaajaosaamisen kehittämistä sote-sektorilla.
- Muutostilanteessa on varmistettava, että taiteilija voi halutessaan keskittyä ensisijaisesti taiteen tekemiseen, rakenteiden tai hallinnon kehittämisen sijaan.

Lisätietoa:

¹ Lilja-Viherlampi, L-M. & Rosenlöf, A-M. (2019). **Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi**. Teoksessa I. Tanskanen. (toim.): Taide töissä. Turun ammattikorkeakoulu.

² Kippo, S., ym. (2023). **Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi**. Valtioneuvosto.

³ Ansio, H., ym. (2018). ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisiin”. Yhteiskuntapolitiikka 83:1.

⁴ Norppa, L. ym. (2023). **Kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöryhmä Taiku3.OKM**. Jakonen, O. & Lahtinen, E. (2019). **Taide, kulttuuri ja hyvinvointi: Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi**. Cupore.

⁵ Ruusuvirta, M. ym. (2022). **Taiteen ja kulttuurin barometri 2021**. Cupore.

⁶ **Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 6 § ja 7 §**.

⁷ Kivelä A., ym. (2023). **Kulttuurin ja liikunnan hyvinvointivaikutukset osaksi päätöksenteko- ja ohjausjärjestelmää**. OKM.

TIETOKORTIN AINEISTO

Tietokorttia varten haastateltiin 10 kulttuurihyvinvoinnin parissa toimivaa tai sidosryhmiin kuuluvaa tahoa vuoden 2023 keväällä. Haastateltavien joukossa oli edustajia niin kulttuuri- ja taidekentältä kuin sosiaali- ja terveys- sekä kulttuurihallinnosta.

Tunnuslukujen esittämiseksi hyödynnettiin Cuporen ja Taiken toteuttaman Taiteen ja kulttuurin barometrin 2021 tietoja.